

TÜRKİYE BASININDA TEKELLEŞME TARTIŞMALARI: TÜRKİYE'NİN İLK MEDYA HOLDİNG PATRONU ASİL NADİR ÜZERİNE BİR İNCELEME

MONOPOLY DISCUSSIONS IN TURKISH MEDIA: A SEARCH ABOUT ASİL NADİR AS THE FIRST MEDIA HOLDING OWNER OF TURKEY

Mihalıs KUYUCU

İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi

Özet: Türkiye'nin medya ekonomisinde tekelleşme tartışmaları Asil Nadir'in basına yaptığı yatırımlarla beraber şiddetlenmiştir. Bu çalışmada Kıbrıslı Türk iş adamı Asil Nadir'in, Türk medyasına yaptığı medya yatırımları ve bu yatırımların ortaya çıkarttığı tekelleşme tartışmaları ile ilgili derinlemesine araştırma yapılmıştır. Kıbrıslı iş adamı Asil Nadir 1990'larda hızlanan ve günümüze kadar gelen medyanın holdingleşmesi olgusunun ilk örneği olarak tarihe geçmiştir. Nadir'in yaptığı medya yatırımları Türk basınında ilk kez tekelleşme kavramının tartışılmasına neden olmuştur. Nadir aynı zamanda medyayı kontrol altına almak isteyen politik güçlerin iş adamları ile olan iletişimlerinin en somut örneklerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde tekelleşme kavramı ve Türk basınında tekelleşme kavramının tarihsel süreçler içindeki tartışmaları, ikinci bölümde ise Asil Nadir'in Türk basınında gerçekleştirdiği yatırımlar ve bu yatırımların tekelleşmeye olan etkisi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Basın, Tekelleşme, Medya Ekonomisi, Medya Araştırmaları, Asil Nadir,

Abstract: Monopolization disputes in media economy of Turkey deepen with the investments of Asil Nadir on media. In this study, investments of Nadir in media and their effects to the monopolization of media was researched. Cypriot businessman Asil Nadir went down in history as being the first sample of which accelerating in 1990's and extant media's fact of conglomerate. The investments which are made by Mr. Nadir caused being argued the monopolization concept for the first time in Turkish media. At the same time Mr. Nadir was one of the most tangible sample of the communications between political power which wants to get under control the media and businessman. In the study, in the first part, the disputes of the concept of monopolization and concept of monopolization in the media in historical process were evaluated. In the second part, the media investments made by Asil Nadir on Turkish media and their effects of these investments on monopolization were discussed.

Key Words Media Research, Media Economics, Monopolization, Asil Nadir

1.GİRİŞ

24 Ocak 1980 kararları sonrasında gazete kağıdına olan sübvansiyonların kaldırılması Türk basınında mali sorunların başlamasına neden olmuştur. Bu süreçte Türk basınına iş adamları yatırım yapmaya başlamış ve medyanın holdingleşmesinin ilk temelleri atılmıştır.

Asil Nadir ile hızlanan medyanın holdingleşmesi ve basının büyük sermayeye bağımlılığı günümüze kadar gelmiş ve basın işletmelerini medya holdinglerine dönüştürmüştür. Medyada holdingleşme, beraberinde tekelleşme tartışmalarını alevlendirmiş ve basının hem nitelik hem de nicelik olarak küçülmesine sebep olmuştur.

1980'den sonra başlayan, 90'larda hızlanan ve 2000'li yıllarda somutlaşan medyanın holdingleşmesi ile beraber günümüzde yazılı basın birkaç büyük sermaye grubunun hâkimiyeti altında faaliyetlerini sürdürmektedir.

Siyasi iktidarlar medyayı kontrol altında tutarak ideolojilerini yaymayı tercih etmişlerdir. Kontrol altındaki medya siyasi iktidar için de avantaj olacak ve kitlelerin daha rahat yönlendirilmesini sağlayacaktır. Bu nedenle siyaset ile iş adamları el ele vererek medyanın mülkiyetini kontrol altına alma gayretine girmişlerdir. Kendilerine muhalefet yapılmasını istemeyen iktidar partileri her zaman yandaş bir medya kurmak istemiştir.

12 Eylül 1980 darbesinden sonra iktidar olan Turgut Özal da medyanın küçülmesini istemiş ve "yakında 2,5 gazete kalacak" diyerek bu konudaki düşüncesini dile getirmiştir. Asil Nadir dönemin siyasi iktidarından aldığı psikolojik destekle maddi gücünü Türk basınına yatırım yaparak kullanmış ve Türk medyasının ekonomik tarihinde en hızlı

yükselen medya yatırımcısı olmuştur. Nadir'in hızlı yükselişi aynı hızla yerini çöküşe bırakmış ve günümüze kadar süren bir yargı serüvenine girilmiştir.

Nadir, kimisine göre vatanını seven bir Kıbrıslı iş adamı, kimisine göre ise Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında adayı terk eden Rumların gayrimenkul ve eşyalarından sermaye yaratan bir iş adamıydı. 1980 ile 1990 yılları arasında süren yükseliş dönemi, 1990 yılından sonra yerini bir çöküşe bırakmıştır. 1993 yılından 2010 yılına kadar doğduğu yerde, Kıbrıs'ta kaçak hayatı yaşayan iş adamı, 2010 yılında İngiltere'ye dönerek yargılanma sürecini başlatmıştır. 2012 yılında İngiliz yargısı tarafından suçlu bulunarak hapse girmiştir. Sadece Türkiye'nin değil Avrupa ekonomisinin de gündemine girmeyi başaran iş adamı Asil Nadir, Türk medya ekonomisinde holdingleşme sürecinin milâdı olmuştur.

Nadir'in basındaki bu hızlı büyümesi Türk basınında en hararetli tekelleşme tartışmalarının yapılmasına neden olmuştur. Kıbrıslı bir iş adamı olan Nadir'in Türkiye'ye yatırım yapmasının siyasi etkileri de ortaya çıkmıştır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin tanınmasından ve güçlenmesinden endişelenen Kıbrıs Rum Kesimli iş adamları Nadir'in büyümesinden rahatsızlık duymuş ve onun küresel yatırımlarının ekonomik olarak çökmesi için lobi faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Nadir, Türkiye'de basını kontrol altına almak isteyen siyasetin bir maşası olarak anılırken, bir yandan tekelleşme suçlaması ile karşı karşıya kalmış diğer yandan KKTC'nin siyasi anlamda güç kazanmasından rahatsız olan güçlerin düşmanlığını kazanmıştır.

Asil Nadir'in Türk basınına yönelik yatırımları ve sonuçlarının incelendiği çalışmanın ilk bölümünde

tekelleşme kavramı ile ilgili literatür araştırması yapılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümde ise Asil Nadir'in Türk basınına giriş yılı olan 1988 yılı ile 1991 yılları arasında yayımlanan Milliyet ve Hürriyet Gazeteleri ile 2010 yılından 2013 yılı Şubatına kadar yayınlanan tüm ulusal gazete ve dergilerin taraması yapılmıştır.

2. TEKELLEŞME VE BASINDA TEKELLEŞME

2.1. Tekelleşme Kavramı

Serbest piyasa ekonomisinin sağlıklı işlenmesini engelleyen tekelleşme kavramı ile ilgili bugüne kadar pek çok tanımlama yapılmıştır.

İkame malı olmayan bir malın, tek satıcısı olduğu piyasa örgütlenme biçimine tek el adı verilmektedir (Salvatore, 1988:264). Bir başka tanımlamaya göre tek el, arz kaynağının tek olması demektir (Özgüven, 1991:280).

Geleneksel olarak iktisatta tam rekabet, tek el, tek elci rekabet ve oligopol olmak üzere dört piyasa yapısı belirlenmiştir. Belirli bir piyasada yoğunlaşma derecesini belirleyen ana değişkenler; üreticilerin sayısı, üretimin ne ölçüde büyük firmalara yayıldığı, yüksek sermaye maliyeti nedeni ile piyasaya kolayca girmenin olanaklı olup olmadığı ve reklâm ve satış kampanyaları gibi fiyat rekabetini azaltan etkinliklerin varlığıdır (Manisalı, 1998: 66)

Tam rekabet piyasalarında birbirinden bağımsız sonsuz sayıda firma bulunmaktadır. Bu tür piyasalarda tüketici sayısı sonsuzdur ve piyasaya giriş çıkış serbesttir. Tam rekabet piyasalarda üretilen mallar homojendir. Ayrıca piyasada tam bir açıklık vardır yani olan biten her şey tüketici tarafından

bilinmektedir. Bu piyasalarda faktörler ve mallar bölünebilirlik özelliğine sahiptir. (Söylemez, 1998: 33). Tam rekabet piyasaları, firmaların talep eğrilerinin sonsuz esnek olduğu piyasalardır. Medya homojen mal üretmediği ve müşteri tercihleri ile şekillenen bir piyasa olduğu için asla tam rekabet piyasalarında çalışmamaktadır.

Tekel piyasası, tek bir satıcının bulunduğu, yakın ikamesi bulunmayan malların üretildiği ve endüstriye girişin engellendiği bir piyasa yapısıdır. Medya piyasalarında tek el piyasa yapısına kablolü TV örnek gösterilebilir. Tekel piyasalar, dikey ve yatay olmak üzere ikiye ayrılır. Dikey bütünleşmede (vertical) firma, ürettiği malın ham maddesinden pazarlamasına kadar olan tüm aşamaları kendi yapısında toplamaktadır. Yatay bütünleşmede (horizontal) firma, aynı malı üreten işletmelerle bütünleşme yoluna gitmektedir (Görgülü, 1990: 11).

Oligopol yapı içinde sermayenin devleşmesi ile oluşan diğer yapılanma türleri ise tröstleşme ve kartelleşmedir. Kartelleşme, aynı üretim kolundaki değişik işletmelerin rekabeti kaldırmak için gerçekleştirdikleri birlikteliklerdir. Kartele giren firmalar, fiyatları kırmamak, reklâm yapmamak, her işletmenin satış yapacağı bölgeleri tespit etmek, hammadde fiyatlarını arttırmamak gibi konularda anlaşma yapabilirler. Burada azalan maliyetler kuralı geçerli olmaktadır. Bir firma büyüdükçe maliyetlerini düşürebiliyorsa, büyüdükçe rakiplerini ezecektir.

Tekelin nedenlerinden biri de piyasanın boyutlarıyla orantılı etkin bir üretim faaliyetinde bulunmak için, büyük yatırımlar yapma mecburiyetidir. Piyasanın belirli bir alanında büyük sermaye ve bilgiye sahip olan bir firma, diğer firmaların aynı

alana girme cesaretini kırabilir. Böylelikle firma söz konusu fiili durumdan yararlanmış olur.

Tekelleşme ekonomik alanda her sektörde görülen bir durumdur. Serbest piyasa içinde faaliyet gösteren firmalar sürekli kâr arayışı içindedirler. Bir işletmenin amacı da kâr elde etmek, büyümek ve yatırımlar yapmaktır. Küreselleşme ile birlikte firmaların yatırım alanları ulusal sınırların ötesine geçerek diğer ülkeleri de kapsar hale gelmiştir. Bu durumda da tekelleşme uluslararası bir boyut kazanmıştır.

2.2. Basında Tekelleşme

Basında tekelleşme genel bir değerlendirme ile sahipliğin bir ya da birkaç işletme elinde toplanmasını ifade etmektedir (Avşar, 2004: 89).

Basın işletmelerinde tekelleşme, diğer sektörlerde benzer özellikler göstermektedir. Bu eğilimden söz edenler, olguyu açıklamak için pek çok neden saymaktadır. Ancak özellikle üzerinde durdukları konu, bu gelişmenin ekonomik nedenlere bağlı olduğu ve özellikle çağdaş kapitalizmin niteliklerinden kaynaklandığıdır.

Basında tekelleşme kavramının basına yönelik tanımlamalarında ise farklılıklar vardır. Topuz, "bir kişinin, ya da grubun bir ülkede, birkaç gazeteyi ve dergiyi, televizyon ve radyo istasyonlarını ele geçirmesini 'concentration' ya da tekelleşme' olarak tanımlamıştır (1989, 33). Bir diğer tanıma göre tekelleşme genel bir piyasada bir ya da birden fazla işletmenin egemenlik kurması anlamına gelmektedir (Avşar, 2004: 89).

İletişimde 'concentration' ya da tekelleşme bir ülkedeki iletişim araçları sayısının azalması ve yönetimlerinin birleşmesi ile ortaya çıkar. Bunun

ilk belirtileri gazete sayısının azalmasıdır. Hemen hemen bütün Batı ülkelerinde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gazete sayılarında bir azalma olmuş ve gazeteler belirli ellerde toplanmıştır. Bu 'concentration'lar, ya zarar eden gazetelerin hisselerinin satın alınması, ya da reklâm dağıtım gibi alanlarda bir gazetenin ötekini üstünde bir egemenlik sağlayarak onları kendine bağlaması biçiminde olur. Ele geçen gazetelerin yayın politikalarında önceleri bir değişiklik yapılmayabilir ama zamanla gazeteler büyük patronun saptadığı çizgiye oturtulur. Tekelleşme bu açıdan bir birleşme niteliğindedir. Basın organları tek bir işletmeye dönüşürler, karar organlarının sayısı azalır (Topuz,1989:33).

Basında tekelleşmenin temel nedenlerini şu şekilde özetlemek mümkündür (Danışman, 1982: 18):

2.2.1.Maliyet artışı: Ham madde maliyetlerinin artmasının bir sonucu olarak kâğıdın kalitesinin iyileştirilmesi gerekliliği ve kâğıt piyasasının istikrarsızlığı, gümrük vergisinin uygulanması.

2.2.2.Ticari sebepler: Yazı işleri açısından yayınların sayfa sayısı artışı, artan yazı ve haber akışı, nüfusun artmasına rağmen tirajların genel olarak sabit kalması, ticarî nedenlerle gazete fiyatlarının dondurulması, gazetelerin reklâm gelirlerinin düşmesi, radyo ve televizyon hâkimiyeti, haber ajanslarından alınan haberlere daha fazla ödeme yapılması.

2.2.3.Üretim Düzeyi: Ücretlerin diğer kesimlere oranla daha fazla artmasına ve istihdam fazlalığı. Yayın düzeyinde: Yayınların ağırlığının düzenli artışı sonucu dağıtım çabukluğunu sağlamak için ödenen ücretin yükselmesi

2.2.4. Diğer nedenler: Faaliyetlerin bazı günler durdurulması (Cumartesi günleri öğleden sonra, Pazar ve bazı bayram günlerinde posta dağıtımının kaldırılması, gazetelerin ve halkın siyasi standartlaşması. Bu etkenlere TV’de reklâmın başlaması etkenini de eklemek gerekir).

Basında tekelleşmenin iki boyutunun olduğu kabul edilmektedir. Gönenç’e göre tekelleşmenin iki biçimde ortaya çıkar (2002: 44):

- Ekonomik: Basın işletmelerinin büyümesi ve bu nedenle işletme sayısında azalmayı ifade etmektedir.
- Siyasal: Yetki tekelleşmesi de denilen siyasi anlamda tekelleşme ile basın işletmelerinin az sayıda özel kişi ya da grubun etkisine girmesi anlaşılmaktadır ve bu durum da ekonomik tekelleşmenin bir sonucudur.

Sermaye sahipleri özellikle 1980 yılından sonra siyasi ve ekonomik sebeplerden dolayı basına yatırım yapmışlar ve basın ekonomisine basın dışından sermaye gelmiştir.

1980 sonrasında sermayenin basın alanında etkinlik göstermesi şu faktörlere bağlanabilir (Özsever,1999:123) :

- Dördüncü gücü paylaşma.
- Siyasi çevrelerde itibar görme ve elindeki silahla korkutma.
- Bu sayede diğer sektörlerdeki yatırımların etkinliğini artırma (devlet ihaleleri alma, devlet bankalarının kredilerinden yararlanma vb.).
- Devlet teşviklerinden ve diğer rantlardan öncelik kapma.

- Medyayı diğer banka ve şirketlerinin reklâmlarında kullanma.
- Medyayı kullanarak pazarlama faaliyetlerini artırma.
- Finans sektörünün gözde olduğu 1980 sonrası dönemde itibar, güven finansçılıkta medyadan yararlanma.

Basında tekelleşme somut olarak, var olan firmaların büyüyüp gelişmesi, daha az büyük ya da daha az güçlü olanların ortadan kaybolması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu gelişmeyi genel olarak ekonomik sistem yaratmaktadır. Sürekli kâr arayışı işletmelerin ekonomik işleyişini zorunlu hale getirmektedir. İşletmeler arası birleşmeler, satın almalar da bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak kendini göstermektedir. Hıfzı Topuz, tekelleşmenin üç göstergesi olduğunu söylemiştir.

Tekelleşmenin ilk göstergesi sayılabilecek gazete sayısındaki azalma yaygın olarak görülen bir olgudur. Hemen hemen bütün ülkelerde yayınlanan gazetelerin toplam sayısında azalmalar görülmektedir. Tekelleşmenin ikinci göstergesi sayılan birden çok gazetenin tek bir kontrol altında toplanması olgusu da yaygınlaşmaktadır.

Özellikle Kentlerde ya da farklı yörelerde yayınlanan yerel gazeteler bir kişi ya da bir grubun denetimi altına girmektedir. Bu durumda görünüşte de olsa gazete eski özelliklerini koruyabilir. Gazetenin yeni sahibi çalışanlara eskisinden farklı bir politika izleyebileceği gibi, yayın politikalarının belirlendiği stratejik birimlere kendi görüşlerine yakın kişiler getirebilir. Bu nokta gazetenin yayın politikasında hemen bir değişiklik yaratılması açısından önemlidir. Üzerinde durulması gereken ikinci nokta; gazetenin kendi yazı işleri kadrosunun özerkliğini

kaybetmesi halidir. Bu durumda gazete yeni sahibinin kontrol ettiği öteki gazeteleri hazırlayan yazı işleri ekibi tarafından hazırlanır ve doğal olarak da eski özelliklerini yitirir. Tekelleşmenin üçüncü göstergesi olarak nitelendirilen çapraz tekelleşme, önceleri tek bir kitle iletişim aracı çerçevesinde etkinlik gösteren kuruluşların başka alanlara da el atarak faaliyetlerini yaygınlaştırmalarıdır. Bu tür gelişme ilk önce günlük ve periyodik basın, kitap yayını gibi alanlarda kendisini göstermiş daha sonra ise elektronik kitle iletişim araçları olan radyo ve televizyon yayıncılığını da kapsamıştır (Topuz,1990:6-8).

Bazen tekelleşme, iki ya da daha fazla işletmenin tam olarak birleşmesi şeklinde olabileceği gibi piyasadaki firmaların rekabeti azaltmak veya ortadan kaldırmak amacıyla hukuki bağımsızlıklarını yitirmeden yaptıkları anlaşma ile oluşturdukları kartel şeklinde de olabilir. Karteller hukuki bağımsızlıklarını yitirerek sermaye yönetimlerini birleştirerek yeni tröstler şekline dönüşebilir (Nebiler,1995:50).

1.3. Basında Tekelleşme Biçimleri

Basın işletmelerinin kendi içinde büyüyerek yatınma yönelmesi veya başka işletmelerle birleşmek yolu ile büyümesi mümkündür. Basın işletmesi için büyümenin en kolay yolu, gazeteyi satın alan iki ayrı müşteri grubunun isteklerini gerçekleştirerek, satış ve ilân gelirlerini arttırmaktadır. Ancak basın işletmeleri içsel büyüme yerine dışsal büyüme seçmektedirler, bunun sonucunda basın sektöründe işletmeler arası birleşmeler ve satın almalar sıkça yaşanmaktadır. Basın işletmeciliğinde birleşme, birleşen işletmelerin farklı ya da aynı büyüklükte olmalarına göre veya birleşen işletmelerden birinin ya da ikisinin birden hukuki varlıklarını kaybet-

melerine göre değişik şekillerde kullanılmaktadır. Basın işletmelerinin birleşme nedenleri arasında ölçek ekonomisinden yararlanma, büyüme, vergi avantajı, çeşitlendirme ve finans kolaylığı yer almaktadır (Çekiç,2003:52-53).

Yoğun teknolojinin kullanıldığı ve yüksek başlangıç sermayesinin gerekli olduğu basın sektöründe ölçek ekonomilerinden de yararlanılmaktadır. Nitekim Milliyet ve Hürriyet gazetelerinin aynı grup tarafından satın alınmasından sonra Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş. Murahhas Üyesi Yaşar Eroğlu : “ Bu birleşme bugünkü ekonomik ortamda maliyetleri düşürmek için ciddi imkânlar yaratıyor” demiştir. (Milliyet Gazetesi, 1 Temmuz 1994)

Basın işletmeleri arasında yaşanan birleşmelerin nedenlerinden biri de ekonomik olarak büyüme isteğidir. Basın işletmeleri büyüdükleri oranda sektörde güçlenecek ve pazar paylarını arttıracaklardır. 2000’li yılların Türkiye’inde özel ve radyo televizyon kanallarının önem kazanması, basın işletmelerinde radyo televizyon işletmeleriyle birleşme isteği uyandırmıştır. Bu şekilde büyüyen işletmeler sektörde etkili olmaktadır (Çekiç, 2004:54-55).

Basın işletmelerinin birleşmesi ile beraber ortaya çıkan tekelleşme üç farklı biçimde kendisini gösterir (Topuz, 1989: 7):

- Yatay Tekelleşme,
- Dikey Tekelleşme,
- Çapraz Tekelleşme

2.3.1. Yatay Tekelleşme:

Yatay tekelleşme, aynı sermaye sahipliğinin birbirinden ayrı bulunan birden fazla yayın organına sahip olması, kısacası bir yapılanmanın aynı medya alanına farklı şirketlerle girmesini ifade etmektedir (Avşar, 2004: 89). Yatay tekelleşme Türkiye’de yaygındır ve bu durumu ortaya çıkaran en önemli sebep çok kısa zamanda fazla sayıda baskıyı gerçekleştirebilen modern ve yüksek maliyetli baskı makinelerinin varlığıdır. Büyük bir işletme ulusal ve yüksek tirajlı bir gazetenin baskısını sadece birkaç saat içinde tamamlayabilmektedir. Bu hız ve hızın bedeli olan maliyet de işletmeleri diğer zamanlarda boş kalan makineleri işleterek kârlarını artırmak ya da en azından makinelerin maliyetlerini karşılamaya çalışmak için değişik yayınlar çıkarmaya yönelmektedir (Paşalı, 1999: 66)

2.3.2. Dikey Tekelleşme:

Dikey tekelleşme bir şirketin basında her safhada kontrol ve sahipliğinin olması, diğer bir deyişle farklı medya alanlarında da faaliyette bulunulmasını ifade etmektedir (Avşar, 2004: 90). Basın açısından değerlendirildiğinde her şeyden önce bir kişi veya grubun kontrolüne geçen gazete, kendi yazı işleri kadrosuna sahip olarak görünüşte de olsa eski özelliklerini koruyabilir. Gazetenin yeni sahip ya da sahipleri, çalışanlara eskisinden farklı bir politika izleyebileceği gibi odak noktalara kendi politikalarına yakın kişiler de getirebilirler. Bu nokta, gazetenin yayın politikasında hemen bir değişiklik yaratılmaması açısından önemlidir. Ama gazete, hemen olmasa bile sahibinin görüşleri ile uyumlu hale gelecektir (Topuz, 1989: 8).

2.3.3. Çapraz Tekelleşme:

Aynı sermaye sahipliğinin farklı medya alanlarında ve bunun dışında da diğer iş alanlarında mülkiyet sahipliği çapraz tekelleşme olarak adlandırılmaktadır (Avşar, 2004: 90). Buna göre basın kuruluşlarının sahiplerinin farklı iş alanlarındaki yatırımları çapraz tekelleşme kapsamına girmektedir (Gönenç, 2002: 45). Genel bir değerlendirme ile çapraz tekelleşme, önceleri tek bir kitle iletişim aracı çerçevesinde etkinlik gösteren kuruluşların, başka alanlara da el atarak faaliyetlerini yaygınlaştırmalarıdır. Bu tür gelişme birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de günlük basın, kitap yayım alanlarından taşmış ve elektronik kitle iletişim araçları olan radyo-televizyon yayıncılığım kapsar bir nitelik almıştır.

1.4. Basında Tekelleşmenin Sonuçları

Basın işletmelerinde yaşanan tekelleşmenin medya endüstrisine hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar getirdiği konusu üzerinde değişik tartışmalar yapılmıştır. Tekelleşmenin olumlu sonuçları ile ilgili olarak en çok sermaye artışı konusu üzerinde durulmuştur.

Tekelleşme sonucunda sağlanan sermaye artışının gelişen iletişim teknolojilerinin sübvansede edilmesi konusunda avantaj sağladığı konusu savunulmaktadır. Tekelleşme sonucunda doğacak güçlü basın işletmelerinin devletin vereceği sübvansiyonlara gerek duymayacağı ve daha özgür davranabileceği konusu da tartışılmıştır. Ancak tekelleşme sonucunda ortaya çıkan güçlü basın işletmelerinin devlete meydan okuyabileceği ve bu ekonomik gücünü bir özerk güç gibi kullanabileceği de unutulmamalıdır.

Tekelleşmenin yararlarını savunanları aksine tekelleşmenin daha çok zararlı sonuçlar verdiğinin altının çizilmesi gerekmektedir. Yapılan araştırmalar tekelleşmenin toplumlarda ekonomik, siyasal, sosyal ve toplumsal alanlarda çok ciddi zararlar verdiğini göstermiştir. Tekelleşmenin olumsuz sonuçları aşağıdaki altında özetlenebilir:

2.4.1.Demokrasiye Etkisi: Tekelleşme sonucunda iletişim araçları belirli kişi veya grupların kontrolü altına girmiş, bu süreç medya demokrasisine zarar vermiştir. Medya demokrasisinin zarar görmesi sonucunda okuyucuların bir bölümü kendini temsil eden bir yayın organı bulamaz ve böylece toplum içinde farklı görüşlerin serbestçe yayılması tehlikeye girmiştir (Görgülü,1990:18). Çok seslilik yok olabilir ve kaybolan çok seslilik yavaş yavaş sermaye sahibinin tek sesi haline dönüşebilir. Bu, sermaye sahibinin kişinin kendi tercihlerini, kendi düşüncelerini topluma empoze etmeye başlamasına neden olabilir (Berksoy,1996:47).

2.4.2.İstihdam Sorunları: Tekelleşmeler basında işsizlik yaratmıştır. Azalan işletme sayısında iş bulmak zorlaşır çünkü işletme sayısı azaldıkça gazetelerin sayısı azalmasa da ölçek ekonomisi yüzünden toplu işten çıkartmalar meydana gelebilir. Bir medya grubunda işten çıkartılan ya da işinden kendi isteği ile ayrılan bir gazeteci diğer grupların yayın organlarında iş bulmaktadır (Demirel,2003:61). Ayrıca Türk medyasında görülen tekelleşme olgusu da sendikalaşmanın karşısında bir engel olarak durmuştur. Büyük basın kuruluşları birbirleriyle yaptıktan “centilmenlik” anlaşması gereği işten çıkardıkları gazetecileri karşılıklı olarak işe almamış ve böylece gazeteciler işverenin isteği doğrultusunda gazetecilik yapmak zorunda kalmıştır. Bu durum, medya sektöründe

sendikasılaştırma hareketi bakımından işveren tarafının çıkarına bir gelişme olmuştur (Özgen, 2004: 79).

Tekelleşme sürecindeki medyada daha fazla tiraj ve reyting uğruna meslekten olmayan popüler kişilerle anlaşmalar yapılmış ve onlara astronomik ücretler verilmiştir Buna ek olarak tekeli medya patronlarının çıkarını gözetten ve onların ticari işlerini yürüten gazeteciler, tekelleşmenin gazetecilik mesleğine yansıyan bir diğer sonucu olmuşlardır.

2.4.3.Sendikasılaştırma: Tekelleşme basın çalışmalarının çalışma koşullarını daraltmıştır. Artan mesai saatleri, iş yükü, azalan sosyal haklar ve iş güvencesi kısaca her şey sermaye sahibinin kontrolü altına girer. Sermaye sahibi basın çalışanlarını sendikasılaştırmaya çalışır ve bütün istihdamı kendi kontrolü altına almak ister.

2.4.4.Haksız Rekabet Ortamının Ortaya Çıkması: Tekelleşme tekelleşmeyi artırır. Büyüyen gazeteler karşısında daha güçsüz olanlar silinmek zorunda kalmışlardır. Tekellerin daha güçsüz basın kuruluşları ile haksız rekabet içine girmeleri ve onları ortadan kaldırmaları da birkaç yolla olabilir (Görgülü,1990:45): Tekelleşmeyi yaratan sermaye sahipleri büyük bir sermayeye sahip oldukları için fiyatlarını indirerek diğer gazeteler ile rekabete girmişlerdir. Yoğun televizyon ve radyo reklâmı yaparak diğerlerinin yapamayacağı tutundurma faaliyetleri yapmış ve okurları tekellerin sahip olduğu mecralara çekmiştir.

Tekel grupların haksız rekabete sebep olan bir diğer davranışı da dağıtım konusundadır. Gazete ve dergi dağıtımını elinde tutan basın tekelleri, bayilere satış konusunda baskı yaparak diğer

gazete ve dergilerin dağıtımını engelleyebilir. Güçlü tekeller reklâm verene baskı yaparak diğer gazetelere gidecek reklâmları engelleyebilir.

2.4.5.İçerik Kalitesinin Zayıflaması: Rekabet azalması ile yerel ve bölgesel politik haberlerin nitelik ve niceliği düşmüştür. Tekelleşme sonucunda içerikte benzeşme oluşmuş ve alternatif enformasyon kaynakları azalmıştır. Aynı grubun elinde beş tane gazetenin olması, içerik benzerliği yüzünden, hiçbir anlam ifade etmemektedir (İrvan,2000:15).

2.4.6.Medya Krallıklarının Ortaya Çıkışı: Tekelleşmede iletişim araçları basın dünyası dışından gelen kişi ya da grupların eline geçebilir. Basın kralları mutlaka gazetecilikten gelme kişiler değillerdir. Bunlar her şeyden önce iş ve ticaret dünyasında, bankacılıkta, yapı ve ihale işlerinde, endüstri dallarında büyük kazançlar elde ederek ulusal çapta, bazen de uluslar arası çapta imparatorluklar kurmuşlardır (Topuz,1989:34). Genellikle tutucu eğilimde olmuş, kurulu düzeni ve statükoyu savunmuşlardır. ‘istikrar’ en çok kullandıkları kelime olmuş ve hükümetlerle çok iyi geçinmeye çalışmışlardır. Bunun sebebi ise, tekel sahiplerinin medya dışında ki iş kollarından büyük gelirlerinin olmasıdır.

2.4.7.Çok Uluslu Sermaye Tehdidi: Tekelleşmenin yarattığı sonuçlardan biri de; bu grupların çok uluslu ortaklıkların çıkarlarına hizmet etmeleridir. Günümüzde liberal – kapitalist ülkelerde bulunan büyük ortaklıklı şirketler çok uluslu ortaklıklara dönüşmüşlerdir. Çeşitli endüstri dallarında, elektronik, araç üretiminde, madencilikte, taşımacılıkta, silah üretiminde, reklâmcılıkta ve iletişimde bunun çeşitli örnekleri görülmüştür. Çok uluslu ortaklıkların politikalarına her şeyden önce dışarıdaki

çıkarları yön vermiştir. Bu ortaklıkların çıkarları ulusal çıkarlarla ne ölçüde bağdaşabileceği ise tartışma konusu olmuştur (Topuz,1989:34).

2.4.8.Medyanın Asli Görevinden Uzaklaşması: Tekelleşme sonucunda medya asli görevinden uzaklaşabilir. Medyanın temel işlevini yerine getirirken uyması gereken ilkelerden uzaklaştığı ve aktarılan bilgi ve haberde tekelinin özel yargıların, tercihlerinin yansıtıldığı görülmektedir. Hatta medyanın sahip olduğu güç tekelinin kendi çıkarları için siyasetin, devletin ve rakip firmaların üzerinde tehdit unsuru olarak kullanılmaktadır. Özellikle 90’lı yıllarda görmeye alıştığımız medya grupları arasında yaşanan ‘medya savaşları’ ve 2000’li yıllarda görülen batık bankaların TSFM’ye devredilmesi sırasında banka, medya, siyaset bağlantılarını gösteren gelişmeler incelendiğinde medya gücünü elinde bulunduranların bu gücü nasıl kullandıkları daha net bir biçimde görülebilmektedir. Yaşanan medya savaşları sırasında kamuoyuna bir katkısı olmadığı halde gazetelerin ilk sayfalarında ve televizyonların ana haber bültenlerinde grupların birbirleri için başlattığı karalama kampanyaları dakikalarca ve sayfalarca kendilerine bağlı yayın kuruluşlarında yer almaktadır. Böylece medya, kamuoyunun haber ve bilgi alma hakkını manipüle ederek, değiştirerek tarafsızlık ve güvenilirlik gibi ilkelerden de uzaklaşarak medyayı kendi çıkarları için kullanmaktadır (Demirel,2003:60). Bu durum medyanın asli görevinden uzaklaşmasına sebep olmaktadır.

2.5. Türk Basımında Tekelleşme Tartışmaları: Türk basımında tekelleşme tartışmaları özellikle 12 Eylül 1980 darbesinden sonra çoğalmıştır. Nebiler, 12 Eylül 1980 tarihini tekelleşmenin

siyasi başlangıcı olarak nitelerken, 24 Ocak 1980 tarihini de ekonomik milat olarak değerlendirmiştir.

Türkiye 1980 öncesinde esnek bir planlı ekonomik yapılanmaya, 12 Mart darbesinden sonra ise 1961 Anayasasının biçimlendirdiği siyasal planlamaya dayanıyordu. Bu klâsik yapı, 24 Ocak 1980 kararlarıyla başlayan ve Turgut Özal'ı darbe hükümetinin Başbakan Yardımcılığı görevine getiren 12 Eylül yönetimiyle hızını alıp, Turgut Özal'ın ANAP'ıyla zirveye çıkan neo-liberalizm uygulamalarıyla önemli ölçüde yıpratılmıştır (Nebiler,1995:35). Nebiler, Türk basınında ilk tekelleşme tartışmalarının bu dönemde başladığının altını çizmiştir.

2.5.1. 1980 Öncesi Dönem

1950'ler basın açısından çok büyük değişikliklerin ortaya çıktığı yıllar olarak görülmektedir. Çünkü bu dönemde basının mülkiyet ve sahiplik yapısı dönüşüme uğramış, ticaret-siyaset-ekonomi ilişkilerinin belirlediği bir sürece girmiş, yayın organları, hükümetle ilişkilerin farklılaşmasına paralel olarak içerik, finansman ve teknoloji açısından dönüşüm geçirmiştir. "Hem iç pazara dönük yüksek büyüme stratejileri sonucu reklâm pastasının büyümesi hem gazete basım teknolojisindeki gelişmeyle tirajın artması, hem de ulaştırma, haberleşme altyapılarındaki gelişmeyle daha çok okuyucuya ulaşma zemininin yaratılması, medyadan para kazanmanın yolunu açmıştır" (Sönmez, 2004: 108). Tüm bu gelişmelerde Demokrat Parti (DP) hükümetinin ekonomi ve siyasette liberal düzenlemeleri savunması büyük ölçüde etkili olmuştur.

Çok partili yaşamın başlaması ile beraber gazeteler daha geniş kitlelere ulaşmaya başlamış ve bu dönemde hareketlenen siyasal yaşam ve teknolojik

ilerlemeler gazetelere daha güçlü sermaye yatırımları yapılarak basının kimlik değiştirmesine neden olmuştur. Bu kapsamda 1950'lerde Türk basını fikir gazeteciliğinden kitlesel gazeteciliğe doğru evrilmeye başlamıştır. Kitlesel gazeteciliğin en önemli temsilcisi ise Sedat Simavi öndeliğinde 1948'de yayın hayatına başlayan Hürriyet olmuştur. Hürriyet gazetesi, bol resimli, ilgi çekici, magazine ve spora ağırlık veren yayın anlayışıyla Türk basını ve gazeteciliğinde bu anlamda bir ilk olmuş ve bundan sonraki yıllarda örnek alınmıştır. Türk basınında kitlesel gazeteciliğin ortaya çıkması ile birlikte gazetelerin içeriklerinde de değişim başlamış, daha bol resimli, magazin ve spor ağırlıklı yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Bu dönem ile beraber muhabirlerin öneminin arttığını belirten Koloğlu'na göre, halkı ilgilendiren haberler ön plana çıkmaya başlamıştır (2006: 26).

1960 askeri darbesi sonrası oluşan siyasal ortam doğal olarak basını etkilemiştir. Bu dönem ile beraber basın sanayileşme sürecine girmiştir. 27 Mayıs 1960 ile başlayıp 12 Eylül 1980 darbesi ile sona eren dönem, Türk toplumunun çarpık da olsa hızlı bir ekonomik gelişme ve sanayileşme içine girdiği ama çözümlenemeyen sorunların yarattığı siyasi krizlerin askeri darbelerle durdurulmaya çalışıldığı dönem olmuştur. 1961 yılında tam çoğulculuk getiren yeni bir anayasa ile başlayan liberal basın dönemi, 1971 yılındaki askeri müdahaleye kadar sürmüş ve basın ağır bir baskı sisteminin altına girmiştir. Dönemin başlıca özelliği, gazeteciler hakkında pek çok dava açılması ve sonuçlanamadan kalan davaların 12 Eylül askeri darbesiyle mahkûmiyete dönüşmesidir (Kabacalı, 1990: 208).

1960 sonrası dönemde aileden gazeteci olan kişilerin sahibi olduğu gazeteler kurumsallaşma yolunda önemli adımlar atmış, Simavi, Karacan ve Ilıcak aileleri gazetecilikten kâr elde eder hale gelmişlerdir (Özerkan ve Kabaş, 2005: 201)

Şubat 1979’da ise Abdi İpekçinin öldürülmesinin ardından Milliyet Gazetesi, güçlü bir sermaye grubunun eline geçmiştir. Mali sorunların arttığı bu süreç içerisinde sermayeleşmeyi beceremeyen gazeteler tek tek kapanmışlardır. Büyük yatırımların yapılması ile beraber haber üretimi kolaylaşan, baskı olanakları artan ve özel dağıtım sistemi oluşturan işletmeler, gündelik gazete basımının dışında da faaliyetler yapmaya başlamışlardır. Büyük basın işletmeleri de bu kural doğrultusunda hareket ederek magazinsel içerikli gazeteler yayınlamaya başlamışlardır. Bu işletmeler kendi yayınlarının reklâmını bedava yaparak, bütün yurt sathına yayabildikleri için, aynı alanlarda dar kadrolarla çıkarılan yayınları piyasadan silmeye başlamışlardır. Böylece sermayenin etkisi altında başında ister istemez tekelleşme süreci başlamıştır (Görgülü, 1990: 96).

12 Eylül 1980 askeri darbesi, siyasi partilerin kapatılması, siyasetin askıya alınması ve medyanın da önemli değişiklikler yaşamasına neden olmuştur. Askeri müdahale Türkiye’de her alanda apolitik bir gelişmenin çıkış noktasını oluşturmuştur. Anayasa’da düşünce ve ifade özgürlüğü konusunda oluşturulan yeni maddeler, basının özgürlüğünün sınırlandırılmasına yönelik yapılanmaları getirmiştir. Gazeteler kapatılma tehlikesine karşı içerik anlamında magazinleşme yolunu seçmiş, ilerleyen yıllarda ise bu durum promosyon savaşlarına kadar ilerlemiştir. Buna göre yapı ve içerik değiştiren

medya sektörü, günümüze kadar işlevsel olarak da önemli ölçüde değişmiştir (Gezgin, 2002: 26).

2.5.2. 1980 Sonrası Dönem

1980 sonrasında basın holdingleşmeye başlamıştır ve basında tekelleşme gündeme gelmeye başlamıştır. Günaydın, Tan ve Güneş gazetelerini satın alan Asil Nadir yazılı basında tekelleşmenin ilk örneği olmuş ve bundan sonra büyük sermayeye aşırı bağımlılığın tekelleşme eğilimini arttırdığı görülmüştür (Tılıç, 2001: 189).

Siyasi yapı itibariyle 1983–1989 yılları arasında önce Başbakan sonra Cumhurbaşkanı olan Turgut Özal’ın medyayı kullanma çabaları, gazete sahipleri ve başyazarlar ile olan yakın ilişkileri, basının siyasal denetim altına alınması ve medyanın az sayıda grubun elinde toplanmasına zemin sağlamıştır. Bu süreçte 1980’lerin sonunda Asil Nadir’in bazı grupları satın alarak medya sektörüne girmesi, yazılı basında tekelleşmenin hız kazanmasına neden olmuştur. Basın, büyük sermayenin medyaya girişi ile beraber medyayı silah olarak kullanma, saygınlık sağlama, ihale, kredi olanaklarından yararlanma, devlet teşviklerinden öncelik kapma, medyayı banka ve diğer şirketlerinin reklâmında kullanma, pazarlama faaliyetlerini artırma gibi nitelikler edinmiştir (Sayılğan, 2005: 201). Asil Nadir’in basın dışından elde ettiği sermaye ile Türk basınına yatırım yapması Türk basınında ilk büyük tekelleşme tartışmalarının başlamasına sebep olmuştur. Nadir’in basına yaptığı yatırımlar basın ve tekelleşme kavramının tartışılmasında bir milat olmuştur.

3. TÜRK BASININDA ASİL NADİR VE TEKELLEŞME TARTIŞMALARI

3.1. Türk Medya Ekonomisinde Asil Nadir:

1 Mayıs 1941 tarihinde Kıbrıs'ta Magosa'da doğan Asil Nadir'in çocukluğu gazete satarak geçmiştir. Nadir altmışların başında İstanbul Üniversitesi'ndeki iktisat eğitimini yarım bırakıp ailesi ile İngiltere'ye gitmiştir. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Kıbrıs'a giden ve tekstil işine giren Nadir, Kuzey Kıbrıs'ta ürettiği tekstil ürünlerini İngiltere'de kurduğu şirket ile Ortadoğu'ya satmaya başlamıştır. Asil Nadir elektronik, gıda ve hizmet sektöründe yatırımlar yaparak Polly Peck adlı holdingi kurmuştur. (Nadir, 23.08.2012, Milliyet Gazetesi). İş hayatında çok hızlı yükselen Asil Nadir 1980 yılına geldiğinde İngiltere'nin en zengin yüz iş adamı arasına girmeyi başarmıştır.

Ahmet Kahraman, Asil Nadir ile ilgili 'üç pasaportlu esrarengiz bir adam' tanımlamasını yaparken servetinin 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a yaptığı Barış Harekâtından sonra adadan kaçan Rum'ların mallarına el konması sonucunda oluştuğunu ve bir anda 'Süper zengin'ler arasına katıldığını iddia etmiştir. Kahraman, Nadir'in serveti ile ilgili olarak 'kimisine göre de, serveti "çalma ve yağma" ürünü değildi. İngiltere'ye portakal, limon ihraç ederek para kazanmış, sonra çok uluslu şirketlerin temsilciliklerini almış ve işini büyütüp merkezi Londra'da olan bir 'uluslararası para imparatoru olmuştu' (Kahraman,1996:222) ifadesini kullanmıştır.

Asil Nadir'in Türkiye'ye yönelik medya yatırımları dönemin başbakanı Turgut Özal'ın teşviki ile gerçekleşmiştir. Türk medyasına yönelik ilk ilgisi 1988 yazında Simavi Ailesinin Günaydın kanadının pazardan çekilme kararı ile ortaya çıkmıştır. Haldun Simavi Günaydın gazetesi ile birlikte Gırgır, Vizon, Fırt ve Gölge Adam dışında kalan tüm yayınlarını ve Veb Holding ile Veb

Ofset şirketler topluluğunda yer alan toplam on dokuz şirketi Asil Nadir'e satmıştır.

"Babıali'ye verecek bir şeyim kalmadı artık" diyen Haldun Simavi medya grubunu "Bu Adamın Parası yok..." diye kuşku duyduğu birine satmıştı. Alıcı, o parlak yıllarında The Sunday Times gazetesinin yaptığı zenginler listesinde 500 milyon sterlin şahsi servetiyle İngiltere'nin otuzuncu zengini ilân edilen İngiliz Pasaportlu Kıbrıslı Türk iş adamı Asil Nadir'di (Paran,1992:32). Satışa giden yolda, dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın rolü de önemliydi. Kulislerde, Özal'ın basını susturmaya yönelik çabalarında Asil Nadir'den faydalanmayı planladığı konuşuluyordu. Günaydın, bir süredir Başbakan Özal ve ANAP iktidarına karşı sert muhalefet sürdürüyordu. Günaydın'ın Asil Nadir tarafından satın alınması ile muhalif Günaydın'ın sesi hepten kısılabilirdi. Nitekim Özal'ın Sabah Gazetesi Genel Yayın Müdürü Zafer Mutlu'ya "Günaydın kaç para eder?" diye sorduğu ve Başkurt Okaygün'ün, Günaydın'ın makine parkının envanterini çıkarıp Ahmet Özal aracılığı ile Turgut Özal'a ulaştırdığı da tarihe kayıt edilmiştir. 1988 yaz başında, Haldun Simavi'nin Göcek'te demirlemekte olan yatı önce Başbakan Özal'ı, bir süre sonra da Asil Nadir ve danışmanlarını konuk etmiştir. (Barutçu,2004:261).

Haldun Simavi medya grubunu 40 milyar liraya satmıştır. Satış pazarlığı 1988 yılının Şeker Bayramında Londra'da Asil Nadir'in ofisinde gerçekleşmiştir. Ofiste Nuyan Yiğit, Kemal Kınacı ve Asil Nadir yer almış, Kınacı şirketi 45 milyar liraya satmak istediğini söylemiştir. Bunun üzerine Nadir "40 milyara bitirelim bu işi.." demiş ve Haldun Simavi adına satış görüşmesini götüren Kınacı el sıkışarak satışı tamamlamıştır.

Bu görüşmenin sonucunda Günaydın gazetesi Asil Nadir adlı Babıralı’de tanınmayan Kıbrıslı bir işadamına satılmıştır (Barutçu,2004:262).

5 Temmuz 1988 tarihinde Veb Ofset ve Veb Holding Şirketler topluluğunu devralan Asil Nadir, içinde Günaydın, Tan ve Ekonomik Bülten’in de bulunduğu 7 gazete ve 19 şirketin sahibi olarak Türk basınına agresif bir giriş yapmıştır.

Nadir’in Günaydın gazetesini satın alması ile ilgili gazeteci Arda Uskan, “Günaydın Gazetesi, Haldun Simavi tarafından Asil Nadir’e 40 milyon dolar karşılığında satıldı. 1988 yılında şirketin altı aylık kârı üç milyon doların üzerindeydi ve gazetenin başında halâ Necati Zincirkıran bulunuyordu.” şeklinde yorum yapmıştır. (Takvim Gazetesi,12 Aralık 2010).

Asil Nadir’in medya yatırımları Veb Holding ile kalmadı ve önce Ercan Arıklı’dan Gelişim Yayınları’nı, daha sonra da 20 Ocak 1989 tarihinde de Mehmet Ali Yılmaz’dan Güneş Gazetesi’ni satın aldı. Medyadaki pazar payını çok hızlı bir biçimde büyüten Nadir, satın aldığı yayımları, bina, makine ve donanım açısından yenileyerek tüm teknolojik imkânları çalışanların hizmetine vermiş ve üst yönetim değişikliği ile birlikte prensipleri ve yeni yayın politikasını da açıklamıştır. Nadir, Günaydın Gazetesi’nin, 20.Kuruluş yıldönümünde, 26 Kasım 1988 tarihinde yaptığı konuşmada hedefinin dünyaya açılmak olduğunu ifade etmiş ve “ Günaydın, objektiflik ilkesini yayın politikasının önemli temeli olarak görür ve tarafsız bir yayın politikası izler” demiştir.

Asil Nadir’in Gelişim Yayınlarını satın almaya karar vermesinin altında ise, grubun Nokta adlı dergisinde kendisi ve eşi hakkında olumsuz

haberlerin yapılmasının olduğu iddia edilmiştir. Necati Zincirkıran, Nadir’in Nokta’yı satın alma kararını bir toplantı sırasında verdiğini söylemiştir. Zincirkıran “ ... Toplantı sırasında biri içeriye girerek Fahri Görgülü’ye bir notla beraber, o dönemin ünlü dergisi Nokta’yı bıraktı. Bulduğu yazıyı Asil beye gösterdi. Aynı yazıyı Asil Bey’de okuduktan sonra “Kaç para istiyorlarsa verin satın alalım...” dedi. Önce biz anlayamadık. Sonra Fahri Bey izah etti. Ercan Arıklı’nın Gelişim Yayınlarının çıkardığı Nokta dergisinde Asil Nadir’in karısı Ayşegül Nadir ile ilgili bir yazı vardı, ve bu yazı Asil Beyi rahatsız etmişti. Bu nedenle Fahri beye toplantının ortasında talimat vermişti: “Satın Alın..” (Takvim Gazetesi,12 Aralık 2010). Nadir’in basına yaptığı yatırımlar sonucunda satın aldığı gazete ve dergiler aşağıdaki gibi olmuştur (Topuz,1990:76) :

Tablo 1. Asil Nadir’in Satın Aldığı Gazete ve Dergiler

Gazeteler	Dergiler
Günaydın	Nokta
Tan	Ekonomik Paroma
Ulus	Gelişim Spor
Sakary	EvKadını
Yeni Meram	Bando
Güneş	Kadınca
	Erkekçe
	Marie-Claire
	Mimarlık
	Turist-Pasaport
	Beyaz Dizi
	Hıbr

Asil Nadir’in medya gurubu1990 yılında %20 .38’lik pazar payı ile Türk basının en iddialı medya yatırımcısı olmuştur.

Tablo 2. 1990 Yılında Basın Gruplarının Reklâm Harcamalarından Aldığı Pay (Bileşim Piyasa Araştırmaları,1991: 37)

Grup	Pazar Payı
Asil Nadir	20,38
Dinç Bilgin	18,55
Erol Simavi	25,34
Aydın Doğan	9,15
Enver Ören	3,85
Ilıcak Ailesi	3,09
Cumhuriyet Vakfı	7,00

Nadir'in Türkiye'de 1984 yılında başlayan medya dışı yatırımları aşağıdaki gibi olmuştur (Uras,2012:8):

Titibank'ı satın aldı ve adını "Impexbank" olarak değiştirdi.

Üç adet Boeing 727 uçağı, bir adet Airbus uçağı olan "Nober Air" adlı hava yolunun tarifeli uçuş iznini satın aldı.

Kuşadası'nda "Sun Set" adlı turistik tatil köyünü satın aldı.

Vestel Elektronik Grubu Manisa'da renkli tv üretimi ile faaliyete başladı. Üretimini yüzde 90'ını ihraç eden grupta, Vestel Elektronik, Astelsan Elektronik, Vestel Goldstar Elektronik şirketleri faaliyet göstermiştir. Güney Kore menşeli Lucky Goldstar adlı firmanın ortaklığı ile faaliyete geçen bu sanayi kuruluşu ile Goldstar markası ile mikro dalga fırınlar, elektrikli ev aletleri üretilmiştir. Vestel Grubu Türkiye'deki tesislerinde dünyanın başka ünlü kuruluşları için (IBM, Toshiba, Philips gibi markalarla) elektronik cihazlar, TV radyo teyp, disk çalar üretmiştir.

Polly Peck'in Türkiye'deki sermayesini kontrol ettiği 5 gıda kuruluşu kurdu. Bu kuruluşlardan Su ve Şişeleme A.Ş.'de Niksar markası ile şişe suyu, Meyna ile gıda maddeleri üretimi yapıldı. Meyna'ya bağlı olarak İzmir, Finike, Eğridir, Mersin, Adana ve Dört yolda - 4 soğuk hava tesisi, 5 narenciye paketleme tesisi, 2 elma paketleme tesisi, 2 kuru üzüm ve kayısı paketleme tesisi ve bir meyve suyu şişeleme tesisi kurdu,

Adana'da Kıbrıs'ın Unipak tesisinin teknolojsi ile yılda 25 milyon birim karton kutu yapan bir ambalaj tesisi, Meysin Tarsus'ta konsantre meyve suyu üretim tesislerini faaliyete geçirdi,

Meysan Trakya'da eski Ucar Yağ sanayi tesislerinde "Blum" yağlarının üretimi, Kaynak Gıda ile Türkiye'ye şeker, kahve, pirinç ithalatı yaptı,

Antalya'da 407 yatak kapasiteli Voyager Sheraton Oteli, İstanbul ve İzmir'de Pizza Hut lokantaları işletmeciliğı yaptı,

Basım yayın alanında faaliyet gösteren Medya Print ve AN Grafik Matbaacılık adlı kuruluşları ile Türkiye'de San Rehberin basımı ve farklı baskı işleri.

Güngör Uras, Asil Nadir'in sahip olduğu Polly Peck adlı holdingin küresel yatırımları olan bir holding olduğunun altını çizmiş ve 24 Ağustos 2012 tarihli Milliyet Gazetesi'ndeki köşe yazısında Nadir'in küresel yatırımlarını aşağıdaki gibi açıklamıştır:

Polly Peck, Del Monte Fresh Fruit'i 875 milyon dolar karşılığında satın aldı, cirosu 600 milyon dolar, kârı 79 milyon dolardı,

Tekstil işinin merkezi Hong Kong'daki Shai Ping idi. Çin, Portekiz, Birleşik Arap Emirlikleri'nde

de üretimler yaptı.1988 yılı cirosu 150 milyon dolardı,

Hollanda, Almanya ve İspanya’da gıda dağıtım ve pazarlama şirketleri satın aldı. Avrupa’da 106 mağazası vardı,

1989 yılında Almanya taze meyve ve sebze pazarının yüzde 7’sini elinde bulunduran Fruco Fuchtenhandels firmasını satın aldı,

İspanya’da modern ambalajlama ve soğuk hava tesisleri bulunan Frio Moditerranco firmasını satın aldı,

Uruguay’da 500 bin narenciye ağacı bulunan plantasyonda narenciye üretip Avrupa’ya sevk yapıyordu,

1987 yılında Capetronik’i satın aldıktan sonra elektronik bölümünün cirosu 1988 yılında 507 milyon dolar, kârı 30 milyon dolar oldu,

Alman Telefunken bünyesinde yer alan Imperial Electronics’i satın aldı, bu firma aracılığı ile Fransa, İtalya ve Almanya elektronik pazarına girdi,

Güney Kore’nin ünlü elektronik firması Goldstar’a yüzde 25 oranında ortak oldu,bu firmanın lisansı ile Manisa’da Vestel tesislerinde üretilen mikrodalga fırınların yüzde 90’ını Avrupa’ya ihraç etti.

Asil Nadir’in Türk basınında ki macerası kısa sürmüştür. 1990 yılının sonuna gelindiğinde Nadir’in paravan şirketleri aracılığı ile Polly Peck hisselerini yapay olarak yükselttiği haberi Londra gündemine düştü. İngiltere Ağır Dolandırıcılık Masası, Nadir’i zimmetine para geçirmekle suçlayarak mal ve para varlığının dondurulması için Yüksek Mahkeme’den karar çıkarttı. İngiliz makamlarla başı derde giren Nadir, Türkiye’deki

gazeteleri ile ilgilenemedi. Onun bu ekonomik çöküşü maddi desteğini yitiren medya grubunun da süratle sonunun gelmesine neden olmuştur. Dergiler teker teker kapanırken Günaydın, Tan ve Güneş gazetelerinde mali kriz başladı. Alacaklıların gazeteyi abluka altına alarak, tüm gelirlerine el koyması, taşınır ve taşınmaz mal varlığının haczedilmesi sonucu çalışanların maaşları ödenemez hale gelmiştir. Gazete yönetimi ve çalışanların sıkıntıları kısa zamanda tiraja da yansımış, lotaryayı kesmek zorunda kalan Günaydın’ın ortalama günlük satışı 700 binlerden 150 binlere düşmüştür. Asil Nadir’in borçlu olduğu 4 banka (Lehman Brothers, Barclays, Marry ve Carr Kitcat Altken) 57 milyon sterlin karşılığında Günaydın, Güneş, Tan ve Gelişim Yayınları, Noble Hava Taşımacılığı ve A.N. Graphics Basım Sanayiini satışa çıkartmıştır. Satış ilânı İngiltere’de Financial Times, Türkiye’de de Sabah ve Dünya Gazeteleri’nde yayınlanmıştır.

Yaşanan bu olayların sonucunda Asil Nadir dolandırıcılık ve borçları nedeniyle tutuklanmıştır. Kıbrıslı Türk işadamı Ramadan Güney ve Asil Nadir’in o dönemdeki eşi eski Türkiye güzeli Ayşegül Tecimer (Nadir) tarafından toparlanan 3,5 milyon sterlinlik kefalet ile serbest bırakıldığı bilinirken, tutulduğu hapisshaneden uçak ile kaçtığı da iddia edilmiştir.15 Aralık 1990’da aleyhine 18 hırsızlık suçu ileri sürülmüştür. Kasım 1991’de ise bu suçlamaların sayısı 76’ya ulaşmıştı. Haziran 1992’de suçlarının sayısı 76’dan 30’a düşürülmüş, Eylül 1993’te yargılanmasına karar verilmiştir. Nadir, Mayıs 1993’te İngiltere’den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne kesin dönüş yapmıştır (Kuyucu,2012:359).

On yedi sene boyunca Kıbrıs'ta yaşayan Nadir, 2010 yılında İngiliz The Times gazetesine verdiği röportajda, tutuklanmaması garantisi ve adil bir dava yürütülmesi koşuluyla İngiltere'ye dönebileceğini açıkladı (Asil Nadir, İngiltere'de Nabız Yokluyor, 30.07.2010, Sabah Gazetesi). Nadir 26 Ağustos 2010 tarihinde İngiltere'ye döndü. İngiltere'ye döndükten sonra hâkim karşısına çıkan Nadir, sahibi olduğu Polly Peck şirketinin hissedarlarına ait yaklaşık 52 milyon doların zimmetine geçirmekle suçlandı ve tutuksuz yargılanmak üzere kefaletle serbest bırakıldı (Asil Nadir İngiliz Adaletinin Karşısında, 04.09.2010, Taraf Gazetesi). 250 bin sterlin kefalet yatıran Nadir'in bileğine kaçmasını engelleyecek elektronik cihaz takıldı (Asil Nadir'e elektronik kelepçe kararı, 04.09.2010, Gazete Habertürk). İki yıl süren mahkeme sonucunda yedisi erkek, üçü kadından oluşan on kişilik İngiliz jüri, Londra Ağır Ceza Mahkemesi Old Bailey'de görülen duruşma sonucunda Asil Nadir'i suçlu buldu. 2012 yılının Ağustos ayında tamamlanan yargılamada hakkındaki 13 suçlamanın üçünden suçlu bulunan Nadir'in toplam 28,6 milyon sterlini zimmetine geçirdiğine hükmetti (Kumarı Kaybetti, 22.08.2010, Hürriyet Gazetesi). On yıl hapis cezası alan Nadir İngiltere'de Belmarsh hapishanesine kondu.

Nadir'in on yıl ceza alması Kıbrıs, Türkiye ve İngiltere'de büyük yankı uyandırdı. KKTC Cumhurbaşkanı Derviş Eroğlu, "Rum tarafının yaptığı açıklamalar ve yoğun çalışmalarla Asil Nadir'i mâhkum etmek için uğraştığına" işaret etmiş ve kararı doğru bulmadığını açıklamıştır. "Rum tarafının Nadir'in gücünün KKTC'nin tanınmasına neden olacağı endişesi içerisinde olduğunu" kaydeden Eroğlu, "Rumların İngiltere

ve diğer ülkelerden bazı çevreleri de yanına alarak" mücadele ettiğini ifade etmiştir. Eroğlu "Sonunda başardılar" demiş, mahkeme kararının "istinafta değişeceğine" inandığını söylemiştir. Demokrat Partinin Genel Başkanı Serdar Denktaş ise "Rum propagandasının etkilerini ortadan kaldıracak girişimler başlatmamız gerekir" yorumunu yapmıştır (Dehşet Hapishanesine Düştü, 25.08.2012, Milliyet Gazetesi,).

Nadir'in ekonomik çöküşünün bir plan sonucunda gerçekleştiğini söyleyen Ergün Diler, Nadir'in Kıbrıs'a olan düşkünlüğünün Rumları rahatsız ettiğini ve Rum lobisinin Nadir için ittifak kurarak onu bitirdiğini iddia etmiştir. Diler: "İngiltere'de şirketin sahibi bile olsanız hisseniz % 29,9'u geçemiyordu. Rumlar bunu bildikleri için hücum ettiler. Ne kadar hisse varsa almaya başladılar. Asil bey bunun olacağını biliyordu. Hemen telefona sarılıp can dostu Turgut Özal'ı aradı. "Eğer hisseleri ben toplamazsam Rumlar çoğunluğu ele geçirip Polly Peck'in sahibi olacaklar. Destek olursanız hisseleri ben toplayayım" dedi. Özal'dan destek sözü alınca kanuni olarak borsaya bunu bildirdi. Belli bir zaman içinde hisseleri toplayacaktı. Hayatının en önemli kararını duyurduktan sonra çalışmalara başladı. Fakat işler umduğu gibi gitmedi. Duyurduğu zaman diliminde hisseleri toplayamadı. Hisseler 5.5 pound'dan 1 pounda düştü. Rumlar saldırdı, çaresizdi, yalnızdı. Telefona sarılıp Özal'ı aradı. Özal kendisi ile görüşmek istemedi, Asil beyi Güneş Tamer'e yönlendirdi. Güneş bey kendisini dinledi. Asil Nadir sözlerini bitirdikten sonra 'Türkiye'nin 70 cente ihtiyacı var. Başımızın çaresine bakın' diyerek kovdu" şeklinde aktarmıştır (Ergün Diler, Asil Bey'e Güneş Şoku, 29.08.2012, Takvim Gazetesi).

Asil Nadir'in İngiliz mahkemesinde ceza alması özellikle Kıbrıs basınında çok konuşulmuştur. Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti'nde Nadir'in haksız bir ceza aldığı yorumu hâkim olmuştur. Mehmet Ali Talat, resmi web sitesinden yayınladığı yazısında, İngiliz mahkemesinin verdiği kararın aslında işin özü olmadığını ve Polly Peck International'dan aktarılan paraları öne çıkardığını belirterek Nadir'in çökertilmesini yargılamadığını kaydetmiştir. (Türkiye'de Büyük Düşmanlıklar Kazandı, 27.08.2012, Afrika Gazetesi). Talat Avrupa Ajansı'na yaptığı açıklamada "Siyasi bir karar olduğuna kuşku yok" yorumunu yapmıştır. Kıbrıs Türk Sanayi Odası yaptığı açıklamada Asil Nadir'in başarılarının bazı kesimleri rahatsız ettiğine dikkat çekerek 'Rum Lobisi etkin çalıştı' (Lobi Çalıştı, 30.08.2012, Kıbrıs Gazetesi,) açıklamasını yapmıştır. Nadir'e destek veren bir diğer kurumda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hizmet Sendikası olmuştur. Sendika yaptığı açıklamada Nadir şahsında Kıbrıs Türk halkının cezalandırıldığını ileri sürerek, kararı "adaletsiz" olarak nitelendirmiştir (Hizmet-Sen'den Asil Nadir'e Destek, 31.08.2012 Kıbrıs Havadis Gazetesi).

3.2. Asil Nadir ve Türk Basınında Tekelleşme Tartışmaları:

Nadir'in medya yatırımlarının dönemin Başbakanı Turgut Özal'dan destek gördüğü 8 Mart 1989 tarihinde Harbiye Orduevinde yapılan ve Özal, Erol Simavi, Dinç Bilgin ve Asil Nadir'in katıldığı toplantıda yaşanan diyaloglar ile netlik kazanmıştır. Oktay Ekşi'nin yazıp, Necati Zincirkıran'ın aktardığı notlarda Asil Nadir'in Hürriyet gazetesi için de pazarlık yaptığını ortaya çıkartmıştır:

"Konuklar merhabalaşmış gibi yaptılar. Erol Simavi Asil Nadir'i işaret ederek 'Beyefendiyi tabii

ki biliyoruz Babıali'yi ıslah edeceğini duymayan kalmadı.' dedi. Asil Nadir'de 'Doğrudur, ilk fırsatta bunu gerçekleştireceğim..' diye yanıt verdi. Erol Simavi, 'Madem o kadar iddialısınız Hürriyet'i size satayım ondan başlayın?' karşılığını verince bu kez Nadir 'neden olmasın, değerini isterseniz onu da alırım' dedi. Erol Simavi, Tugut Özal'a dönerek 'Beyefendi 250 milyon dolar versin ona satayım, size de yüzde on komisyon veririm' dedi. Asil Nadir'in basın piyasasına girişinde Turgut Özal'ın bizzat aracılık yapmak suretiyle destek vermesi, Türk basınının yeniden yapılanmasında bir dönüm noktası olarak tarihe geçmiştir. (Takvim Gazetesi, 13 Aralık 2010)

Özal'ın söylediği " Türkiye'de 2,5 gazete kalacak" sözleri ve Nadir'in basın piyasasına hızlı ve büyük sermaye ile girişi basında tekelleşme tartışmalarını hızlandırmıştır (Söylemez, 2003: 131).

Nadir'in Türk basınında tekelleşme tartışmalarına başlamasına neden olan agresif yatırımları ile ilgili olarak Özcan Ertuna, "Asil Nadir bir çok alana, bu arada basına da yatırım yapmıştır. Yatırım yapılmasına karşı değilim. Ancak altı -yedi ay gibi kısa bir sürede üç büyük yayın grubunu satın alması, üstelik satın aldığı kuruluşların yılsonuna kadar ki zararlarını da hesaba katarsak basına 100 milyon dolar gibi para yatırması dikkat çekicidir" yorumunu yapmıştır.

Güngör Mengi: " Basın hitap ettiği topluma sadece haber vermez. Ona kader de biçer. Tekelleşme tek yönlü bir siyasal yapılaşma yaratacağı için demokrasinin kurdudur. Rejimi yer bitirir... Asil Nadir bir yayıncı değil, bir yatırımcıdır. Türkiye'de gazete gruplarının satın alması, bu alanı kârlı bir iş görmesinden ileri gelmiş olabilir mi? Hayır! Çünkü satın aldığı gruplar kârlılığı yüksek

kuruluşlar değildir. Hatta çoğunun mali yönden sorunları vardır. Peki, bu aletten yararlanarak öteki alanlardaki işleri için avantajlar mı sağlamayı hesaplamaktadır?” yorumunu yaparak medyanın holdingleşmesi ile ilgili ilk tarihi ipucunu vermiştir. Can Aksın: “Nadir’in basına girmesine karşı değilim, ama tekel olarak girmesine karşıyım. Yatırımların büyük bir bölümünün basının dışında olması da düşündürücüdür. Basında tekelleşmenin, özellikle de yabancı sermaye ile tekelleşmenin olacağı kanısında değilim” yorumunu yapmıştır. Nadir’in basına yaptığı 150 milyar liralık yatırım ile tekelleşme konusunu gündeme getirmesi akademik platformlarda da tartışmalara yol açmıştır. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi öğretim üyesi Gülten Kazgan çok uluslu şirketlerin tekellerin yardımı ile elde ettikleri kârlarının kamuoyunda yaratacağı olumsuz izlenimi silmek için basına yatırım yapabileceğini vurgulamış ve “Asil Nadir, Türkiye’de birbirinden farklı birçok alana yatırım yaptı. Basına el atmasında, kamuoyuna kendisi ile ilgili olumlu mesajlar iletmek istemesinin payı olabilir” yorumunu yapmıştır. Ersan İnal, Nadir’in medya yatırımlarına televizyon ve sinema mecraları ile devam edebileceği konusunda uyarıda bulunurken, basındaki ekonomik ve ideolojik yelpazenin hep dar olduğunu ve daha da daralacağının altını çizmiş ve “Tekelleşmeye bütün boyutları ile karşı çıkılmalıdır. Amerika’daki, Avrupa’daki anti-tekelleşme yasaları, ne yazık ki bizde yoktur” (Medya Market,1990:24-28) diyerek Türkiye’de tekelleşmeye yönelik hukuki önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamıştır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:

Medya sektöründe iki yıl kalmasına rağmen Asil Nadir Türk basınında önemli bir iz bırakmıştır.

İngiltere’nin en zengin yüz iş adamı arasında iken Türkiye’ye gelen ve yatırımlar yapan Asil Nadir dönemin iktidarı tarafından Türk basınına da yatırım yapması için teşvik edilmiştir. Bu süreçte Turgut Özal, kendisi ve partisi aleyhine manşetler atan Veb Holding başta olmak üzere muhalif olan medyanın yerine kendisine destek olacak bir medyayı yaratmak için çabalarda bulunmuş ve “yakında 2,5 gazete” kalacak diyerek medyada yoğunlaşmanın artacağına sinyallerini vermiştir. Nadir, Özal’dan aldığı destekle basına yatırımlar yapmış ve 1990 yılına gelindiğinde Türk basınında en yüksek pazar payına sahip ikinci medya patronu olmuştur. Onun iki yıl içinde Veb Holding, Gelişim Yayınları ve Güneş Gazetesini satın alması sektörde tekelleşme tartışmalarının artmasına sebep olmuştur. Türk medyasına daha önce iş adamları yatırım yapmışlardır ama hiçbir iş adamı bu kadar hızlı yatırım yapmamıştır. Asil Nadir’in Türk basınına iki yıldan kısa bir sürede yaptığı 150 milyar liralık (yaklaşık 60 milyon dolarlık) yatırım, o tarihe kadar iş adamlarının basına yaptığı en büyük yatırım olmuştur. Nadir, bu yatırımları yaparken hiçbir zaman kâr amacı ile ilgili açıklama yapmamıştır. Medyaya girme sebebini itibar amaçlı değerlendiren iş adamı Nadir, medya işletmeciliğinde diğer iş kollarında yakaladığı başarıyı elde edememiştir.

Basında tekelleşmenin artması, mülkiyet yoğunluğunun bir ya da birkaç medya patronunun kontrolü altına girmesi dönemin iktidarını mutlu etmiş ve Nadir, dönemin iktidarı tarafından desteklenmiştir. Türk basınına bir iş adamının böylesine büyük bir yatırım yapması Türkiye’de ilk kez tekelleşme ile ilgili bir hukuki düzenlemenin yapılması gerekliliğini tartışmaya açmıştır.

Asil Nadir'in Türk medyasındaki hikâyesi çok kısa sürmüştür, Türk medyasının holdingleşmesi ile sonuçlanan bu hikâye günümüz holding medyasının oluşmasında bir başlangıç olarak tarihe geçmiştir.

Günümüz medyasının mülkiyet ve kontrol ilişkilerine baktığımızda onlarca Asil Nadir ile karşı karşıya kalmaktayız. İş adamları diğer iş kollarından kazandıkları sermaye ile medyaya yatırım yapmışlar ve medyanın mülkiyet ve kontrolünü ellerine geçirmişlerdir. Politik düzen hangi düşünce de ve hangi dönem olursa olsun kitleleri kontrol altına almak için medyayı kontrol altına alarak yeni bir medya düzeni oluşturmak için çaba sarf etmiştir. Medyanın bağımsızlığını tehdit eden bu çabalar, toplumun haber alma özgürlüğünü kısıtlamakta ve toplumların iktidarlar tarafından istendiği gibi yönetilmesine neden olmaktadır.

Medyanın holdingleşme süreci 30 yılda tamamlanmış bir süreçtir. Bu süreç günümüzde tecimsel medyanın belirli siyasi ve ekonomik güçlere hizmet etmesine yardımcı ve medyanın bir araç olarak kullanılmasına neden olmuştur.

Nadir ile başlayan ve 2013 yılına gelindiğinde iş adamlarının medya yatırımları ile holdingleşen medya endüstrisinin bağımsızlığını kazanması ve sektörde yaşanan yoğunlaşmanın önüne geçilmesi için gerekli hukuki düzenlemelerin yapılması ve iş adamlarına medya işletmeciliğine yönelik kısıtlamaların getirilmesi gerekmektedir. Bu hukuki düzenleme medyanın mülkiyet ve kontrol ilişkilerine radikal çözümler getirecek sertlikte ve detayda yapılmalı, bağımsız ve özgür bir medya düzeni için çalışmalara başlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- ALVER, F., (2007).** “Gazeteciliğin Kurumsal Temelleri” Beta Yayınları, İstanbul. s.25
- ARAS, G., (2012).** “Asil Nadir.” (24.08.2012) Milliyet Gazetesi, 19
- ATUN, A., (2012).** “Lobi Çalıştı” (30.08.2012) Kıbrıs Gazetesi, 5
- AVŞAR, Z., (2004).** “Medyada Yoğunlaşma ve Şeffaflaşma: Yasal Düzenlemeler, Beklentiler, Sorun Alanları” İletişim Araştırmaları Dergisi, 2(2):121-144
- BANAR, S., (2006).** “Türkiye’de Haber Verme İşlevinin Kişilik Hakları ve Etik Yaklaşımına Değerlendirilmesi” Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (15) ss.22-43
- BERKSOY, T., (1996).** “Medyada Tekelleşme” Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul. 47
- BULUNMAZ, B., (2011).** “Holdingleşme Ekseninde Türk Medyasında Tekelleşme Sorunu” *Öneri Dergisi*, 9 (36).
- ÇEKİ, O., (2003).** “Türkiye’de Basın İşletmelerinde Oligopolleşme Süreci ve Promosyon, Tiraj, Reklâm –İlân ve Dağıtım Etkenlerinin Analizi” Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Ana Bilim Dalı Basın Ekonomisi ve İşletmeciliği Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul. ss.1-55
- DANIŞMAN, A., (1982).** “Basın Özgürlüğünün Sağlanması Önlemleri.” AÜ Basın Yayın MYO Yayınları, Ankara. ss.16-18
- DEMİREL, A., (2003).** “Medyada Tekelleşme ve Türkiye Örneği” Kadir Has Üniversitesi

- Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Programı,
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
ss.1-161
- DİLER, E., (2012).** “Asil Bey’e Güneş Şoku”
(29.08.2012) Takvim Gazetesi, 16
- GAZETE HABERTÜRK** “Asil Nadir’e Elektronik
Kelepçe Kararı” (04.09.2010), 24
- GEZGİN, S., (2002).** “Medya ve Eğitimde
Birliklerim” İstanbul Üniversitesi İletişim
Fakültesi Yayınları, İstanbul,26
- GÖNENÇ, A. Y., (2002).** “Türk Yazılı Basınında
Tekelleşme Olgusu” *İÜ İletişim Fakültesi
Dergisi*, (13). ss.22-43
- GÖRGÜLÜ, G., (1990).** “Basında Ekonomik
Bağımlılık ve Tekelleşme” İstanbul Üniver-
sitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış
Yüksek Lisans Tezi, İstanbul. ss.1-196
- HÜRRİYET GAZETESİ (2010).** “Kumarı
Kaybetti” (22.08.2010),4
- ILGAZ, C., (1999).** “Tekelleşme Olgusu ve
Türk Basını” *İÜ İletişim Fakültesi Dergisi*,
(9) ss.112-123
- SÜLEYMAN, İ., (2000).** “Medyada Yoğunlaşma
Birleşme Tekelleşme ve Demokrasi” Alternatif
Medya, İstanbul,45
- KABACALI, A., (1990).** “Türkiye’de Basın
Sansürü” Gazeteciler Cemiyeti Yayını, İs-
tanbul. 208
- KARALI, H., (2005).** “Medya İmparatorluğu”
Truva Yayınları, İstanbul. 109
- KARAHASAN, S., (2012).** “Nadir Yine Suçlusun
Kararı” (23.08.2012) Milliyet Gazetesi,12
- KARAHASAN, S., (2012).** “Dehşet Hapishanesine
Düştü” (25.08.2012) Milliyet Gazetesi, 22
- KIBRIS HAVADİS GAZETESİ (2012).** “Hizmet-
Sen ‘den Asil Nadir’e Destek” (31.08.2012),11
- KILIÇATAN, E. P., (2010).** “Türk Medyasında
Dönüşüm ve Değişen Sahiplik Yapısı: Sabah
Grubu Örneğinde Tarihsel Bir İnceleme” Selçuk
Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Yüksek
Lisans Tezi, Konya. ss.1-224
- KOLOĞLU, O., (2006).** “Osmanlı’dan 21. Yüzyıla
Basın Tarihi” Pozitif Yayınları, İstanbul. 26
- KONGAR, E., (2003).** “21. Yüzyılda Türkiye”
Remzi Kitabevi, İstanbul. s.35
- KUYUCU, M., (2012).** “Türkiye’de Medya
Ekonomisi” Esen Kitap, s.359
- MANİSALI, E., (1998).** “İktisada Giriş” Der
Yayınları, İstanbul. s.66
- MEDYA MARKET (1990).** “Asil Nadir ve Te-
kelleşme” (Mart,1990), ss.24-28
- MİNNETOĞLU, Ö., (1989).** “Türk Basınıının
Beş Sorunu” Basın Konseyi Yayınları, İs-
tanbul. s.43
- NEBİLER, H., (1995).** “Medyanın Ekonomi
Politikası” Sarmal Yayınevi, İstanbul. ss.35-50
- PAŞALI, N., (1999).** “Basında Oligopolistik
Yapı ve Tekelleşme” Marmara Üniversitesi
SBE Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
İstanbul. ss.1-166
- ÖZERKAN, S. A., ve KABAŞ, B., (2005).**
“Türkiye’de Medyanın Yapısal Sorunları ve
Gazeteciliğin Konumu” Medya Eleştirileri:

- Gelişime İlişkin Değerlendirmeler. Can Bilgili (der.), Beta Yayınları, s.201
- ÖZKAN, A., (2006).** “Küreselleşme Sürecinin Medya ve Kültür Üzerindeki Etkileri” TASAÖ Stratejik Raporları No 15, İstanbul.
- ÖZGEN, M., (2004).** “Türkiye’de Basımın Gelişimi ve Sorunları” İÜ İletişim Fakültesi Yayını, İstanbul. s.79
- ÖZGÜVEN, A., (1991).** “İktisat Bilimine Giriş” Beta Basım, İstanbul. s.280
- ÖZSEVER, A., (1998).** “Tekelci Medya Örgütsüz Gazeteci” İmge Yayınevi, İstanbul. s.123
- SABAH GAZETESİ (2010).** “Asil Nadir İngiltere’de Nabız Yokluyor” (30.07.2010), 17
- SAYILGAN, E., (2005).** “Medya Sahipliğinde Küresel ve Yerel Gruplar”. Medya Eleştirileri, Nesrin Tan Akbulut (der.), Beta Basım, İstanbul. s.201
- SÖNMEZ, M., (2004).** “Türkiye Medyasında Yeni Sahiplik Yapısı: Cepheler ve Profiller”, D. Tılıç (der), Türkiye’de Gazetecilik ÇGD Yayınları, Ankara. s.108
- SÖYLEMEZ, A., (1999).** “Medya Ekonomisi ve Türkiye Örneği” Haberal Eğitim Vakfı, Ankara. ss.33- 131
- SÖYLEMEZ, A., (2003).** “Rekabet Kavramının Değişen İçeriği ve Farklı Yaklaşımlar” Ekonomik Yaklaşık Dergisi, (47) ss.19-28
- İRVAN, S., (2000).** “Medyada Yoğunlaşma, Birleşme Tekelleşme ve Demokrasi” Alternatif Medya, İstanbul. ss. 15-28
- SALVATORE, D., (1988).** İktisat ilkeler Kavramlar, 264
- TARAF GAZETESİ (2010).** “Asil Nadir İngiliz Adaletinin Karşısında” (04.09.2010), 5
- TALAT, M., (2012).** “Türkiye’de Büyük Düşmanlıklar Kazandı” (27.08.2012) Kıbrıs Afrika Gazetesi, 15
- TILIÇ, D., (2001).** “2000’ler Türkiye’sinde Gazetecilik ve Medyayı Anlamak” Su Yayınları, İstanbul. s.189
- TOPUZ, H., (1989).** “Basında Tekelleşmeler” TÜSES Yayınları, İstanbul. s.33
- TOPUZ, H., (1990).** “Basında Tekelleşmeler” İletişim Araştırmaları Derneği, İstanbul. ss.6-9
- USKAN, A., (2010).** “Kaçın Nadir Geliyor” (12.12.2010) Takvim Gazetesi,16
- USKAN, A., (2010).** “Türk Basımın Gizli Tarihi: Simavi Özal’dan Tokat Gibi Hakaret” (13.12.2010), Takvim Gazetesi, 14